

PILNÍKOV

Podle berní ruly z roku 1654 měl Pilníkov 128 a přilehlá ves Pilsdorf 74 usedlostí. V roce 1757 bylo již v Pilníkově 141 majitelů domů, z toho 2 hostinští, 7 ševců, 7 řezníků, 2 mydlářů, 3 zedníci, 16 tkalců, 10 pekařů, 3 truhlářů, 1 sklenář, 3 kováři, 1 obchodník s přízí, 2 bednáři, 5 krejčích, 2 bílí koželuzi, 2 kožišníci, 1 řemenář, 2 hrnčíři, 1 kolář, 2 sedláři, 1 barvíř, 1 kramář, 1 caltnář, 3 tesaři, 1 mlynářský tovaryš, 1 zámečník, 17 dělníků, 34 skladčích (závozníků) a 10 osob bez povolání. Velký počet skladčích nebo závozníků se vysvětluje vzkvetajícím obchodem, odkázaným v té době pouze na silniční dopravu.

Již v roce 1740 je doložen v Pilníkově obecní špitál (starobinec). V parcelovém protokolu katastrální mapy z roku 1841 (mapa tzv. Stabílního katastru) je „obecní špitál“ označen jako dům č.p. 94, dnes rovněž č.p. 94.

Dle historických pramenů existovala v Pilníkově škola již na počátku 16. století. Nová budova č.p. 35 byla postavena roku 1855. Pro umístění měšťanské školy bylo roku 1887 nastavěno druhé patro, čímž obdržela budova svůj dnešní vzhled.

V roce 1731 byla povolena stavba zděné kaple, která byla pravděpodobně přistavěna k levé straně stávající věže. Brzy na to byl také postaven sloup na pilníkovském náměstíčku, označovaný později jako morový. Sousoší blahoslavené Panny Marie pochází z roku 1763. Architektonicky je sloup proveden ve slohu vrcholného baroka, jeho ornamentika však již vykazuje prvky nastupujícího rokoka. Dílo pochází nejspíše z dílny Matyáše Brauna.

Starý dřevěný kostel musel být velmi chatrný, když si představitel městečka již v roce 1682 podali žádost o jeho opravu k panu knížeti Janu Adolfovi Schwarzenbergovi. Stavba kostela byla nakonec započata až v roce 1769, kostel byl vysvěcen roku 1772.

Jan Nepomuk Schwarzenberg panství postoupil císaři Josefu II., směnou za Zlatou Korunu a Borovany, aby zaokrouhlil své jihočeské državy. Císařská komora ještě téhož roku prodala panství Janu Františku Theerovi, velkoobchodníku s plátnem v Hostinném. V držení rodiny Theerů zůstalo panství do roku 1861.

Hospodářskému útlumu po napoleonských válkách se čelilo mimo jiné i veřejným podnikáním. Tak byla např. v letech 1816–21 přestavěna stará venkovská silnice zvaná „pražská“ na silnici erární. Původně tato stará venkovská silnice probíhala Pilníkovem podle spodní strany náměstí, odtud rovně na „Malou Stranu“ a vedle sloupu Panny Marie dolů po strmé „ulici Podmáselné“, pak Dolním Pilsdorfem a vyústila na dnešní trasu.

Zásadní vliv na přestavbu ze středového na klasicistní město měl požár, který roku 1820 vypálil značnou část města. Demuth jej líčí takto: „Bylo to dne 16. srpna 1820 o 12. hodině, když zazněly zvony na poplach. V domě č.p. 109 na Hradčíně z neopatrnosti se vznítilo máslo na plotně a oheň zapálil dům. Během několika minut byl celý Hradčín v plamenech. Vítr je nesl do města, které za několik okamžiků hořelo na všech stranách. Celý kopec, na němž město stojí, byl jediným plamenem, z něhož vyčníval jen kříž kostelní věže. Zvony roztály a spadly na klenbu kostela. Všechno lidské snažení bylo marné. Požár trval až do 6 hodin večer a zbyly po

Ves Pilníkov vznikla pravděpodobně ve druhé polovině 13. století; nejstarší písemná zpráva (o zdejší faře) je však až z roku 1357. Ves byla na území Trutnovského manského kraje a až do roku 1371 patřila majitelům trutnovského hradu, takže jednou podléhala českému králi, jindy slezským vévodům, zástavním držitelům Trutnovska. Brzy po roce 1371 získal Pilníkov vladyka Ješek Zilvár, jehož potomci se nazývali Zilvárové z Pilníkova a získali postupně řadu majetků na Trutnovsku.

Prvním panským centrem byla ve středověku tvrz. Dobu výstavby tvrze v Pilníkově lze položit na počátek 15. století. Tvrz během času nevyhovovala, a proto bylo třeba postavit komfortnější objekt. Byl tedy postaven dům (nesoucí dnes č. p. 25) s honosným přízemím. Tvrz byla chráněna nedaleko tekoucím, tenkrát širším a hlubším potokem Kaiperbach (spojený volanovský a starobucký potok), možná i nedaleko stojící Pražskou branou, která uzavírala silnici. Na severu byla uzavřena linií kamenných zdí hospodářských budov a vlastní (patrně dřevěnou palisádovou) hradbou, které bylo zapotřebí na jižní a západní straně.

V letech 1604–1605 nechala Beatrix Eleonora z rodu Zilvárů postavit k dřevěnému pilníkovskému kostelu zděnou renesanční věž, která se dochovala dodnes.

Pilníkovští Zilvárové se zúčastnili českého odboje: po bitvě na Bílé hoře byli odsouzeni jako rebelové k ztrátě statků. Všechny konfiskáty koupil od císařské pokladny roku 1623 Albrecht Václav Eusebius Valdštejn a připojil je k panství frýdlantskému. Valdštejn dne 9. ledna 1627 zastavil panství Vlčice-Pilníkov císařskému plukovníkovi Danielu Hebronovi. Když byl Valdštejn zavražděn v Chebu, podržel si Hebron statky dále a po jeho smrti prodala roku 1638 vdova panství Jakubu Weyherovi, vévodovi z Marienburku.

Jeho dcera Cecílie Eleonora, provdaná hraběnka Bräunerová, pak prodává panství roku 1675 knížeti Janu Adolfovi ze Schwanzenbergů za 180 000 zlatých a 500 dukátů klíčného.

Na panoramatické fotografii je zachycena severozápadní fronta měšťanských klasicistních domů na podloubí č. p. 30, 31 a 32 na náměstí a dále domů č. p. 33, 34 a 35 bez podloubí. Tento hodnotný architektonický soubor je mírně znehodnocen nevhodnými novodobými střešními okny na střeše domu č. p. 31

něm jen hromady trosek, pod nimiž byl pohřben majetek mnoha rodin. V Pilníkově shořelo 127 domů až na základy. V Pilsdorfu 7 selských dvorů a několik menších domů. Trvalo dlouho, než se město z toho neštěstí zotavilo, kostel byl ale brzy opraven.“

V roce 1830 vznikla v Pilníkově nová část městečka zvaná Nové Město, na svahu pozemku Kráhehübel (Vraní kopec), určená pro ubytování dělníků, robotníků a zřejmě i několika pohořelých.

Až v roce 1843 dostal pilníkovský kostel střešní krytinu provedenou z pálených tašek. Předcházejícím typem střešní krytiny byl pravděpodobně štípaný šindel. Roku 1848 byla v Pilníkově odkopána kostelní návrší, která obsahovala zrušený hřbitov. Severně a jižně u kostela byly postaveny kamenné terasy z kamenných kvádrů spojených maltou. Při stavbě jižní rampy byly do zdiva osazeny dva středověké náhrobníky, jejichž nápisy nejsou již dnes čitelné. Jsou to zbytky starého hřbitova rozkládajícího se ve středověku okolo kostela, zrušeného podle dekretu Josefa II. z roku 1784. Pilníkovské náměstí bylo roku 1888 zkrášleno vysázením kaštanů pod kostelem a na okraji erární silnice.

Rovněž v roce 1848 byla současně s úpravou návrší zřízena kamenná klasicistní kašna, doplněná později plastikou pelikána chránícího a krmícího svá mláďata. Parčík jižně pod kostelem byl zřízen roku 1894.

V roce 1845 je uvedeno v Pilníkově 175 domů a 1020 obyvatel, roku 1848 již 189 domů a 1102 obyvatel a v Pilsdorfu ve 138 domech 871 obyvatel.

Rodina Wögererů založila v Pilníkově v poslední třetině 19. a na počátku 20. století tři největší průmyslové podniky: továrnu na stroje č. p. 149 v kat. obci Pilsdorf II (býv. Lenka, dnešní č.p. 349), slévárnu (dnes č.p. 290) v Pilsdorfu II č.p. 90 v místech asanovaného mlýna Fugenmühle a továrnu na výrobu umělých vláken (na Silkině, dnes Letná).

Městská památková zóna v Pilníkově byla vyhlášena 1. září 2003, aby bylo zajištěno zachování kulturně-historických a urbanisticko-architektonických hodnot městského jádra. Předmětem ochrany a péče v památkové zóně jsou: a) historický půdorys a jemu odpovídající prostorová a hmotová skladba, městské interiéry, včetně povrchů komunikací, a historické podzemní prostory, b) panoráma památkové zóny a hlavní dominanty v blízkých i dálkových pohledech, c) nemovitě kulturní památky uvedené v ústředním seznamu kulturních památek ČR, d) ostatní objekty v památkové zóně, e) veřejná a vyhrazená zeleň.

Zapsaných kulturních památek je ve městě celkem 12, z toho v městské památkové zóně 10. Mezi nejvýznamnější stavební památky Městské památkové zóny Pilníkov patří kostel Nejsvětější Trojice (jedná se o pozdně barokní jednoduchou loď a o hodnotnou renesanční věž s barokní helmicí) na náměstí, dále rokoková plastika Nanebevzetí Panny Marie z roku 1766, navazující na směr dílny M. B. Brauna, klasicistní kašna na náměstí z konce 18. století a klasicistní zděná zástavba měšťanských domů na podloubí č.p. 28, 29, 30, 31, 32, 33 a 34.

Nejcennějším prvkem, pro který byla Městská památková zóna v Pilníkově vyhlášena, je soubor klasicistní zástavby okolo náměstí (včetně objektů, které nejsou zapsanými kulturními památkami), jehož charakter se více či méně uchoval od ničivého požáru z roku 1820 až do současnosti. Jedná se totiž o „novostavby“ postavené brzy po požáru, které si zachovaly původní hmotové, výškové, konstrukční a prostorové uspořádání. Objekty byly ve druhé polovině 19. a v první polovině 20. století upravovány, ale úpravy byly pouze kosmetické a v mnoha případech již tyto úpravy také přispívají k památkové podstatě jednotlivých objektů. Například u domu č.p. 10 se dochovala starší šindelová

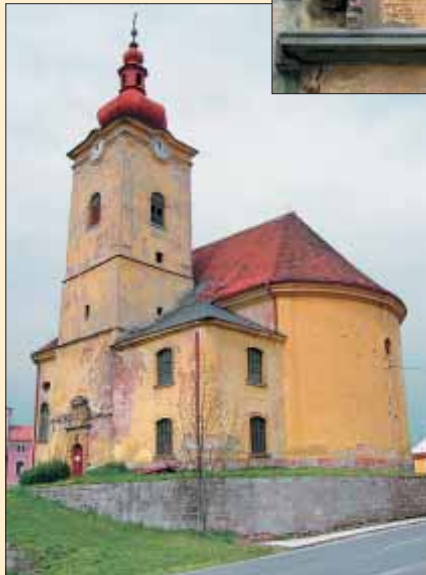
Jeden z architektonicky cenných detailů – pozdně klasicistní členěné střešní okno na domě č. p. 10

krytina, která byla následně použita jako podbití pro břidličné šablony, kterými byla střešní krytina pokryta přibližně před 100 lety. A navíc jsou v této krytině dochovala jedinečná střešní okénka. Na sousedním domě č.p. 11, který prošel neorenesanční přestavbou fasády, se zase dochovalo jedinečné technické řešení střešních zachytávačů sněhu, které se skládá pouze z železných háků nesoucích dřevěné fošny.

Na staré komunikaci při jižní frontě náměstí se dochovaly fragmenty dvou historických dlažeb. Jedná se o zádlazbu tzv. vějířové čedičové dlaž-

Nad vstupem do podvěží je umístěna kamenná, bohatě zdobená supraporta doplněná plastickým erbem Beatrix Eleonory z rodu Zilvarů, která kostelní věž v letech 1604–1605 postavila

◀ Dominantu Pilníkov tvoří pozdně barokní kostel Nejsvětější Trojice na náměstí. Renesanční věž kostela je zakončena mladší barokní bání a klasicistními okenicemi

by z první třetiny 20. století lidově nazývané „kočičí hlavy“ a o tzv. zlomkovou žulovou dlažbu z cca poloviny 19. století. Pozoruhodná je také dochovaná velkoformátová pískovcová dlažba v podloubí na západní straně náměstí. V této frontě domů mají jednotlivá pole podloubí rozdílnou výškovou úroveň, a tak musela být spojena pískovcovými schodišťovými stupni. Tyto stupně pocházejí patrně z počátku 19. století a zachovaly se na nich kroky všech generací, které po nich chodily. Z památkového hlediska je dokonce možné hovořit o zachování autentického detailu památky.

Na rozdíl od jiných památkových zón se v Městské památkové zóně Pilníkov nenachází žádný vyloženě zničený nebo nevhodně přestavěný dům. Samozřejmě se najde několik výjimek, které se však spíše na okraji památkové zóny projevují novodobými nečleněnými fasádami nebo okny bez členění. To vše jsou závady, které bude možné poměrně jednoduchým způsobem napravit. Pozitivní je dále ta skutečnost, že se zachovala většina detailů, které tvoří samotnou podstatu kulturní památky, a že nebude nutné místo nich vymýšlet novotvary a nahrazovat je novodobými prvky. Bude se jednat pouze o řemeslnické či restaurátorské opravy, nikoliv o náhrady cenných originálů.

Libor Sommer
foto autor a Petr Toman

Nejstarší pískovcová dlažba v podloubí měšťanských klasicistních domů č. p. 28 a 29, na náměstí již řádně prošlapaná